

Solipsizm *yalnızcılık* demek. İnsanın sadece kendi varlığına inanması ve diğer insanların ve genel olarak dünyanın, kainatın varlığına *aynı netlikte* inanmaması.

Kader fikrinin bizde anlaşılan halinin böyle bir solipsizme yol açtığını düşünmeye başladım. Bu *yanlış* değil, ancak bir çelişki var. İnsan Allah'ın karşısında imtihanı olduğunu ve onun sunduğu dünyada *en iyiyi* yapmaya çalışması gerektiğine iman ediyor. Tüm şartlar elimizde değil, ancak bize sunulan şartlarda iyiyi yapmakla mükellefiz. Ehl-i Sünnetin kader itikadı böyle.

Bununla beraber burada *diğer zihinler* önemsizleşiyor. İnsan Allah'ın karşısında tek başına. Bu da diğer zihinlerin var olduğu veya ne kadar ciddiye alınması gerektiği konusunda önemli bir problem. Çünkü eğer mesele *benim* imtihanımsa, hepiniz bu imtihanın parçasısınız ve hayatıma dair etkileriniz sadece Allah'ın takdiri ölçüsünde. Gerçekte var değilsiniz. Sadece ben varım ve bu dünya *benim* imtihanım için yaratılmış.

Ancak Kitab bizde böyle bir intiba bırakmıyor. Orada *başka insanlar* da var ve onlar da sorumlu. Onların sorumluluğunun nerede bitip, Allah'ın takdirinin nerede başladığı ise bildiğim kadarıyla açıklanmış değil. Tabii ki, mesela Hz. Musa'nın Firavun'un *bizden öncekilerin hali nedir?* sorusuna, *onların hükmü Allah'ın katındadır* cevabını vermesinden veya Hz. Peygamber'e hitaben *sen atmadın, Allah attı* ayetinden, takdirin diğer insanlar için de geçerli olduğuna ve onların kudretinin mutlak olmadığına kanaat ediyoruz. Ancak diyelim ki, benim, kendi irademle yaptığım bir işin, karşımdakinin iradesini ne ölçüde şekillendirdiği ve onun ve benim bundan ne ölçüde sorumlu olduğumuz meselesi sırrını koruyor.

İkimizin de iradeleri cüz'i. Diyelim benim kötülük yapma imkanım var ve bu imkanı değerlendiriyorum. Bu durumda onun açısından ben bir imtihanım ve benim cüz'i irademle gerçeğe dönüştürdüğüm kötülük, onun için külli iradenin bir parçası. Beni kontrol edemediğine göre, gerçekte varolup olmadığını veya aklımın onun kadar çalışıp çalışmadığını bilemeyeceğine göre, bu fiilin onun *kaderi* mi, yoksa benim irademle ortaya çıkmış bir durum mu olduğunu tam manasıyla bilemez.

Solipsizm bu meseleden kaçmak için en uygun yol görünüyor. İnsan Allah'la muhatap olduğunu, başına gelenlerin diğer insanların iradesi neticesi bile olsa, Allah'ın takdiri olduğunu ve o insanların Allah'ın elinde kukla kabilinden, özde iradesiz varlıklar olduğunu düşünürse, buradan kolayca çıkabilir. *Kendim için değil fakat başkaları için Cebriye.*

Bunun doğru olmadığını düşündüğüm için rahatsızım. Bu Solipsist tavrı ben de sürdürüyorum, neticede yeryüzüne imtihan için geldiğimizi ve bütün yaşadıklarımızın hesabını Allah'a vereceğimizi düşünüyorsak, bir noktadan sonra *Solipsist* sayılırız. Ancak bu nokta hangi nokta?

Bu noktayı dünyadaki tüm olaylara ve kainatın yaratılışına kadar getirmek ve *kainatta sadece ben ve Allah var* demek bana hem anlamsız bir kaçış, hem de *tüm kainat imtihanım için yaratılmış* kabilinden kibir gibi gelmeye başladı. Rahatsızlığım da Solipsizmin gerçekte hiçbir meseleyi çözmediğini ve insanı pek çok açıdan tembelleştirmeye meyilli olduğunu farketmemden. Yoksa elimde siz sevgili *diğer*

insanların benim düşündüğüm gibi düşünüp, hissettiğim gibi hissettiğinize dair *hakk'el-yakîne* erişmiş değilim.

Dünyanın ve içinde yaşayanların nihai sorumluluğunu Allah'a havale etmek güzel bir *siyaset* velakin doğru mu? Benim iradem kadar, diğer insanların da iradesi olduğuna inanmak istiyorum.

Ancak bu durumda da, onların iradesine *hükmetmeyen* veya onların iradeleriyle *beni* başbaşa bırakan bir ilahın, bir Deist ilahından farkı kalmıyor. Hayatta yaşadığımız hemen her şey başka insanların iradeleri sonucu ortaya çıkıyor. Eğer bu insanlar iradeleri konusunda (sınırlı da olsa) serbest ise, hayatımın büyük kısmı, Allah'ın takdiri yoluyla değil, insanların iradesi yoluyla şekilleniyor. Allah'ın takdiri *sandığım* şey, gerçekte insanların tercihlerinin toplamı oluyor.

Şiilerin bir kısmının *beda'* diye bir düşüncesi var. *Allah'ın fikir değiştirmesi*. Buna benzer bir şeyi, Levh-i Mahfuz'un *yaz boz tahtasına benzediğini* söyleyen bazı *Ehl-i Sünnet uleması* da anlatır. Şimdi burada *Levh-i Mahfuz'da önceden yazanı nasıl öğrendiği meselesi* bir yana, Allah'a fikir değiştireceğini *bilmeme isnadı* da var. Fazla incersen Allah'ın Samed ve Alim isimlerine muhalefet bulursun.

Arıza şuradan çıkıyor: Diğer insanlar varsa, onların iradesi de benimkine benziyorsa, Allah'ın iradesi nasıl tecelli ediyor? Sadece tabii şartlar yoluyla mı? Yok diğer insanların iradeleri benimki kadar mevcut değilse ve onların bana yaptıkları da Allah'ın takdiri ise, benim düşündüklerimin de celal ve ikram sahibinin takdiri olmadığını ve kendimi *irade sahibi* görmekte yanlış olmadığımı nasıl isbat edebilirsiniz?

Bu meseleden *bilginin de mahluk olduğu* gibi bir çıkış yolu biliyorum. Yani Allah'ın Alim ismi, onun bütün varlığı *zamandan münezze* bir bilgiyle bilmesinden kaynaklanır ve o bütün *tikelleri* (cüz'leri) bilir. Ancak bunların insan bilgisine, yani tümellerin ilişkilerine ve isimlerine çevrilmesi ancak zaman içerisinde, yine başka bir mahluk olan zamanın çerçevesinde olur. Allah düşüncelerimizi de, irademizi de ezelde bilir, ancak bu bilgisi insan bilgisine benzemez. O insanları yarattığında, zaman ve maddi kainat içinde, duyguları yoluyla onların bilgilerini de yaratır. Düşünceleri de bildikleri yoluyla şekillenir ve iradeleri de düşüncelerinden kaynaklanır. Buna benzer bir cevabım var, arada buna başvuruyorum.

Velakin bunun *gerçek* bir cevap olmadığı da ortada. Çünkü Allah'ın ilminin insan bilgisinden ne derece farklı olduğu ve bilgiyi yaratmasının nasıl gerçekleştiği konusunu açıkta bırakıyorsun. Bu bilgi diğer tabii olaylar gibi, diyelim beyindeki kimyasal olaylar neticesi, determinist olarak gerçekleşiyorsa, insanın yine pek bir iradesi var diyemeyiz. Düşünceleri de cebren bellidir.

Ayrıca bunun gibi bir cevap için, Kur'an-ı Kerim'in mahluk olmayıp, Allah'ın ezeli sözü olduğu gibi pek çok inancı da yeniden ele almak gerekir. Çünkü bilgiye *mahluk* dediğinde, Kur'an'ın da (en azından) insan bilgisine giren kısmının yaratılmış olduğunu söylemek lazım.

Bu bizi nereye getiriyor? Kader konusunda, Allah'ın takdirinin bilgiyi yaratmak ve insanın önüne sermek şeklinde tecelli *edebileceğini* (ettiğini değil, *edebileceğini*) söylüyoruz. Kimin ne kadar bildiğine

Allah'ın takdiri karar veriyor, onlar da bu bilgilerinin çerçevelediği iradeleriyle imtihan oluyorlar. Biz de, bilgimiz ölçüsünde, onların hayatımıza etkisini öğreniyor ve bununla imtihan ediliyoruz. Onların iradesini öğrendikten sonra onlara *iradesizmiş* gibi davranmamız imtihandan kaçmak oluyor. (Yani asansör bilmemkaçıncı kattan düşüp, içindeki işçiler öldüğünde, *takdir böyleymiş* demek imtihandan kaçmak oluyor.) Ancak bilmediğimiz insanların, bilmediğimiz iradelerinin, bilgimiz dışında hayatımıza etki eden olaylar kabilinden olduğuna ve bunların da nihayetinde Allah'ın takdiri olduğuna inanıyoruz.

(Yani mesela seçim sonuçları veya topluma atfedilen kurallar gibi, insanların tek tek iradesini bilsek de, herkesin iradesini bilemeyeceğimiz konularda, *takdir* demek daha doğru duruyor.)

Kader konusu, bir *epistemoloji meselesi* olarak sunulduğunda, cevap *ilahi ilm* ile *insanî bilgi* arasındaki farkları gözleyerek ortaya konabilir. Bu bizi bir tarafında *Solipsizm* bir tarafında *Deizm* olan iki uçtan da korur. Hem Allah'ın karşısında tek başımıza dururuz, hem de diğer insanların da sorumlulukları olduğunu ve bunların hayatımıza etkisinin önemli olduğuna inanabiliriz.

Velakin, bu kimi ne kadar ikna eder, bilemem.